

kuriais nusakomi dalykai nėra kalbėtojo perpasakoti, o numanomi, spėjami ar suvokiami iš situacijos. Pavyzdžiui, sakinys *Ten lyg tai/neva ežeras buvęs* savo semantine struktūra skiriasi nuo sakinio *Sakoma, kad ten ežeras buvęs*. Matyt, čia turime skirtingus semantinius tipus, o ne tik „silpną“ ar „stiprią“ imperceptyvumo reikšmę. Abu tipai daugelyje kalbų skiriasi ir gramatine raiška: neticsioginę kalbą linkstama nusakyti subjunktivu (konjunktivu) su kalbėjimo ar girdėjimo veiksmažodžiais, o kitas neticsiogiai patirto veiksmo reikšmes – perfektinės kilmės veiksmažodžių formomis ir įvairiais modaliniais žodžiais. V. P. Litvinovas (Blt XXV (2) 149 tt.) jau yra atkreipęs dėmesį į tai, kad abiejų tipų vienoda raiška lietuvių kalboje yra tipologiniu požiūriu retas ir savitas dalykas. Tik antrajam tipui, matyt, reikėtų priskirti ir knygoje minimas lenkų kalbos konstrukcijas *ma* + infinitivus (p. 95–100), kurias galima gretinti su vokiečių kalbos *sollen* + infinitivus. Manau, kad lietuvių kalbai ir kalbotyrai aktualią imperceptyvumo kategoriją dar būtų pravartu nuosekliau patyrinėti ir semantikos, ir kalbų tipologijos atžvilgiu.

Vytautas Ambrazas

Rozalia Przybytek, Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreußens (Nazwy miejscowe pochodzenia bałtyckiego w południowej części Prus Wschodnich), Bearb. von Rozalia Przybytek, – Hydronymia Europaea, Hrsg. von Wolfgang P. Schmid, Sonderband, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1993, 361 p.

Garsioji vandenvardinė „Hydronymia Europaea“ serija atskirą tomą paskyrė baltiškiems Rytprūsių vietovardžiams. Serijos sumanytojas ir leidėjas, žymus vokiečių baltistas W. P. Schmidas „Leidėjo pratarėje“ pabrėžia, kad vardyno duomenys, papildantys negausius prūsų kalbos paminklus, praktiškai yra vienintelis prūsų kalbos iki 1400 metų tyrinėjimų šaltinis, atspindintis ir sudėtingą aptariamojo regiono istoriją.

Po žinomų J. Gerulio, R. Trautmanno darbų praėjo beveik septyni dešimtmečiai. Per tą laiką išaugo baltų vardyno rinkimas, tyrinėjimas ir publikavimas (čia ypač aktyvūs lenkų onomastai). Aptikta nemaža naujų, J. Gerulio (ir R. Trautmanno) neturėtų, prūsiškų vietovardžių ir asmenvardžių.

Kalbamojoje studijoje pateikti pietinės Rytprūsių dalies baltiškos kilmės vietovardžiai. Turima galvoje ta Rytprūsių dalis, kuri sutapo su XVI a. Prūsijos hercogyste ir ribojosi vakaruose

su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste. Čia gyveno baltai (prūsai, jotvingiai, lietuviai), vokiečiai ir lenkai. Baltiškas vardynas apaugo germanizuotomis, polonizuotomis lytimis, todėl labai nelengva atsekti autentišką vietovardžių formą.

Įvade (p. 7–10) trumpai supažindinama su nagrinėjamosios teritorijos istorija, metamas žvilgsnis į baltų, vokiečių, lenkų kalbų kontaktus ir tų kontaktų įtaką vietovardžių formavimuisi. Nurodomi darbo uždaviniai, kurių vienu svarbiausių autorė laiko J. Gerulio „Altpreussische Ortsnamen“ papildymą ne tik naujais faktais, bet ir turimų vietovardžių variantais. R. Przybytek studija skiriasi nuo J. Gerulio visų pirma istorinės medžiagos pateikimu. Ji peršoka J. Gerulio nustatytą chronologinę ribą, kurios pastarasis griežtai laikėsi, nes, jo supratimu, XVI a. pradžioje nusistovėjo vokiškos prūsiškų vietovardžių tarimo lytis ir kitų amžių duomenys nesą patikimi. Jau 1976 m. A. Nepokupnas savo studijoje „Baltų ir šiaurės slavų kalbų ryšiai“ surinkęs daug naujos vertingos medžiagos atkreipė dėmesį, jog būtina praplėsti prūsų vardyno tyrinėjimų chronologiją XVI, XVII ir vėlesnių amžių duomenimis ir papildyti nauja medžiaga žinomus vakarų baltų onomastinius rinkinius. R. Przybytek pritaria A. Nepokupnui, aiškiai parodydama savo pritarimą 284 naujais J. Gerulio neturėtais vietovardžiais, kurie laikytini prūsiškais resp. baltiškais.

Pagrindinę studijos dalį sudaro pats vietovardžių žodynas (p. 11–355), kuriam medžiaga buvo renkama iš visų autoriui prieinamų lenkiškų ir vokiškų publikuotų istorijos dokumentų. Gaila, kad R. Przybytek neteko pasinaudoti rankraštine medžiaga, kurioje, mano galva, slypi daugybė niekieno neužfiksuotų vietovardžių. Į žodyną įrašyti 1243 vardai, užrašymo variantų suskaičiuota 1388.

Prie kiekvieno antraštinio sulenkėjusio vardo nurodyta jo administracinė priklausomybė, vietovardis lokalizuojamas, pateikiamas vokiškas jo atitikmuo. Autorė sukaupe daugybę kiekvieno vietovardžio užrašymo formų su tikslia metrika nuo pirmųjų istorinių šaltinių iki 1982 m. Stengiamasi rekonstruoti baltišką vietovardžių lytį, panagrinėti jų darybą, paaiškinti kilmę. Tiesa, kilmės paaiškinimai labai lakoniški, tai, matyt, sąlygojo ir serijos „Hydronymia Europaea“ specifika. Autorė parodo, kaip veikia viena kitą trys kalbinės sistemos, paaiškina pakitimus, atsiradusius dėl lenkų ir vokiečių kalbų įtakos, palyginimui pasitelkia baltų, lenkų, vokiečių žodyno ir vardyno medžiagą.

R. Przybytek jaučia turimos medžiagos specifiką, pateikia labai įdomių dalykų. Ypač vertintini paskelbti nauji duomenys, kurie išties svariai praturtina baltų vardyną, pvz.: *Babrosten* 1538 (p. 15), *Glisdelaucks* 1339 (p. 18), *Cohorsen* 1341 (p. 126), *Mulen* 1416 (p. 184), *Gellekole* 1374 (p. 65), *Roskeym* 1570, *Romoten* 1574 (p. 244), *Rateinen* 1656 (p. 245), *Lasmiaden* apie 1790 (p. 156), *Rettauen* apie 1790 (p. 239), *Reddig* apie 1790 (p. 238).

Daugeliu atvejų jaučiama svari leidėjo parama. Jo samprotavimai tikrai įdomūs ir gali būti vertingi baltų vardyno tyrinėtojams, todėl keletą pravartu paminėti.

Vietovardį *Drangedowe* 1326 J. Gerulis buvo palikęs be etimologijos, V. Toporovas atsargiai rekonstruoja *Drang-gedowe? (T o p o r o v P J I 365) (beje, R. Przybytek nenurodo šios Toporovo rekonstrukcijos), W. P. Schmidas atstato *Drange-dobis, įžiūrėdamas dūrinyje reikšmę „drėgnas slėnis, dauba“ (p. 47). Vietovardį *Bertingen* 1317 W. P. Schmidas, remdamasis užrašymo variantais, laiko veikiau vokišku; kitų autorių ir R. Przybytek nuomone, tai baltišką vardą. Studijos leidėjas motyvuoja, kodėl *Adekamp* 1395 pirmasis sandas siejamas su vokišku asmenvardžiu *Ade* (p. 104). Vietovardį *Kluteyne* 1315 (p. 119) W. P. Schmidas sieja su lic. *kliūtis*. Pagal W. P. Schmidą *Gneist* 1507 atveju įmanomas ryšys su v.v.a. *g(a)neist* „kibirkštis“ (p. 121).

Gaila, kad sprendžiant išvardintų vietovardžių autentiškos lyties atstatymą ne visur išryškėja pačios R. Przybytek nuomonė, neaišku, kurią hipotezę ji remia. Nemanyčiau, kad tokią autorės poziciją galima būtų apibūdinti kaip autoritetų baimę. Viliuosi, kad autorės nuomonė šiais ir kitais atvejais išryškės kituose jos darbuose.

Studijoje pateikta gausi medžiaga. Suprantama tokioje medžiagos gausybėje pasitaiko ir netikslumų, ne visų vietovardžių kilmė įtikinama. Dėl to stebėtis nėra ko, nes visiems žinoma, kad prūsų vietovardžių etimologijos labai sudėtingas dalykas. Tai patvirtina ir bendra šios srities tyrinėjimų padėtis.

Abejonių sukėlė autentiškos vietovardžių lyties nustatymas, turintis įtakos etimologijų patikimumui (buvo imtasi rekonstruoti ne tik šaknis bei kamienus, bet pretenduota ir į morfologinę rekonstrukciją). Autorė daug kur atsiskaito lingvistinėje literatūroje, ypač lietuvių, įprastos fonetinės transkripcijos principų. Tai pasakytina pirmiausia apie priesagas -*ōv- ir -*av-, kurias rekonstruotose lytyse autorė užrašo -*ōw- ir -*aw-. Korektūros klaida laikyčiau ilgą

balsį priesagoje -*āw- (p. 91). Nenorėčiau sutikti su toponimo *Powunden* 1285 rekonstrukcija *Powundan, logiškiau būtų **Pa-(v)und-*. Siejimas su pr. *wundan* [E 59] „vanduo“ pagrįstas, bet vietovardžio galūnės atstatymas visiškai nemotyvuotas, jo negalima paaiškinti ir autorės pateiktais užrašymo variantais, kurie turi apvokietintą galūnę -en. Tą galūnę R. Przybytek rekonstruoja ir kaip *ai. Vietovardį *Prasen* 1426 (p. 231) autorė sieja su pr. apeliatyvu *prassan* [E 266] ir teigia, kad galūnę -an- vokiečiai užrašo -en. Neaišku, ar turima galvoje apeliatyvo ar vietovardžio galūnė. Žinoma, vietovardis galėjo formaliai sutapti su apeliatyvu, bet šiuo atveju istorijos duomenys to sutapimo neparodo. *Prasen* lieka be rekonstrukcijos; galima buvo pasamprotauti dėl paties apeliatyvo, kuris, matyt, yra skolinys iš lenkų kalbos. Vietovardžio *Woy-syn* 1359 (p. 169) pamatine šaknimi tikriausiai reikėtų laikyti **Vais-*, o dūrinio *Caltwange* 1419 (p. 96) antrąjį sandą rekonstruočiau **vang-* (atstatomas *Kaltwangus). Beje, pati autorė taip ir padaro su *Reunewange* 1367, rekonstruodama **Rawine-wang-* (p. 249t.). Pastebėjau, kad R. Przybytek dūrinių antrąjį sandą tapatina su apeliatyvu. *Swilgarbis (p. 36) – užrašymai nesuponuoja tokios rekonstrukcijos, visi variantai turi -*garben*. Reikėtų rekonstruoti kamieną, o morfologinę rekonstrukciją labai įtikinamai pagrįsti, jeigu tai iš viso įmanoma. *Laukemedian keltų abejonių (p. 45), taip kaip *kaimis, *lauks atvejais be jokių paaiškinimų paliekama *Kumekaimis (p. 110), *Rime-lauks (p. 250). Nom. sg. labai problemiškas dalykas ir vietovardžiuose su juo reikia elgtis itin atsargiai.

Jau buvo užsiminta, kad ne visur išryškėja autorės nuomonė. Aptardama vietovardį *Boumgart* 1339 (p. 92) R. Przybytek pateikia dvi hipotezes. W. P. Schmidas laiko šį vietovardį vokišku ir sieja su v.v.a. *bomgarde*, A. Pospiszylowa įžiūri prūsišką kilmę, kurią šiuo atveju reikėjo ir nurodyti. Neaišku, kuriai hipotezei pati autorė teikia pirmenybę. Neįtikino *Quiren* apie 1780 rekonstrukcija *Kweri-ai (p. 141). 1350 metais vietovardis buvo vadinamas kitu vardu Haukin *Soldawisches gutte ... Soldawis gutte*, kuris paliktas be etimologijos ir apskritai neaiškinamas. Abejočiau ir kai kurių lietuviškų vardų interpretacija, pvz., *Daūnoras* (p. 47). Vardo kilmė aiški. Tai asmenvardinis vietovardis, susidaręs iš pavardės *Daūnoras*. Tokia vietovardžių daryba labai būdinga lietuvių kalbai, be to, ir apvokietintos lyties rodo buvus daugiskaitinį vietovardį *Downarren* apie 1790. Negalėčiau sutikti ir su lietuviškų dūri-

nių, kurių antrasis sandas yra lic. *kiēmas*, atstatymu, pvz. *Grigel-kiemas (p. 81) turėtų būti *Grigel-kiemis*, taip pat abejotina *Blend-galas (p. 30) autentiška lytis. Neaišku, iš kur atsiranda **blend-* (dokumentai rodo buvus **blind-*) ir *-galas* - galima buvo pasiūlyti ir **gala-* arba **galiai-*.

Yra ir kitokio pobūdžio netikslumų. Žodyno pradžioje sudurtiniai vietovardžiai, kurių vienas sandas prūsiškas, o kitas vokiškas, vadinami vokiškais vietovardžiais, pvz., *Kuckendorff* 1380 (p. 103), vėliau atsiranda tikslesnis tokių vietovardžių apibūdinimas: hibridiniai dariniai *Tul(ni)kendorf* 1359 (p. 233).

Pasitaiko žodyne ir korektūros klaidų. *Ougam* 1359 (p. 233) Gerulis užfiksavęs „Altpreussische Ortsnamen“ 111 puslapyje, o ne 11 ir palikęs be etimologijos. R. Przybytek šį vietovardį įdomiai interpretuoja siedama su asmenvardžiu pr. *Augams (p. 14). Aptardama vietovardį *Burdeyn* 1297, autorė pažymi, kad Gerulis to vietovardžio neturi, ir cituoja Gerulio duomenis *Burdeyn* 1378 (Gerullis 24) (p. 24). R. Przybytek teigia (p. 14), kad vietovardžio *Awayken* 1333 – vėlesnis *Awecken* – J. Gerulis nėra užfiksavęs. Tačiau R. Przybytek *Awayken* yra tas pats J. Gerulio *Awayken* (tą, beje, patvirtina ir autorės cituoti Prūsijos dokumentų knygos aktai), įrašytas į vieną lizdą su Sembos *Aweyken* 13-ame jo studijos puslapyje.

Studijoje atskleista vietovardžių vartojimo tradicija, jų raida, lyčių istorijos šaltiniuose įvairavimas, kurį lėmė lingvistiniai ir ekstralingvistiniai faktoriai. Pasirodo, kad daug vietovių buvo vadinamos vienu prūsišku vardu, vėliau tą prūsišką vardą keitė kitas. Pvz., 1352 m. užfiksuotas *Gertlauken* vardas (p. 262). Tais pačiais metais kaimas pradėtas vadinti *Senkitten* vardu. *Vok. Robitten*, lenk. *Robity* irgi turėjo du variantus: 1318 m. *Pastalwe* ir *Rubiten* (p. 240), taip pat šalia *Tulnikendorf* 1359 radosi *Pupkaym* 1374. Pasitaiko, kad kaimas pavadintas vokišku vardu, pvz. *Nüwensüssental* 1377, vėliau pradedamas vadinti prūsišku vardu, šiuo atveju - *Ploten* 1407 (p. 218). Greta vokiško *Nuendorf* yra *Nawunsenden* (p. 194).

Kai kurie vietovardžiai palikti be rekonstrukcijų, tai nėra blogai, pvz. *Reinswein* 1418 (p. 235).

Parcikštos pastabos nesumenkina R. Przybytek darbo reikšmės. Jos atsiradusios todėl, kad recenzijos autorė daug metų bando tyrinėti Sembos prūsų vietovardžius ir puikiai supranta visus sunkumus. R. Przybytek studijoje paskelbtos medžiagos vertė didžiulė. Autentiška susisteminta medžiaga

ir daugeliu atvejų tos medžiagos interpretavimas tikrai sudomins baltų vardyno tyrinėtojus*

Grasilda Blažienė

La slavistica in Italia. Cinquant'anni di studi (1940–1990), Ministero per i Beni Culturali e Ambientali. Direzione Generale per gli Affari Generali Amministrativi e del Personale-Divisione Editoria, 1994, 487 p.

Ši didelį beveik penkių šimtų puslapių leidinį sudaro šešiolika maždaug vienodos apimties įspūdingą Italijos slavistikos panoramą atveriančių straipsnių. Prie visų, išskyrus įvadinį, pridėti platūs bibliografijos sąrašai, o viso rinkinio gale pateikta pavardžių rodyklė. Leidiniu pirmiausia siekiama aptarti ir paryškinti paskutiniųjų penkiasdešimties metų tyrinėjimus, tačiau straipsnių autoriai nevengia trumpų ekskursų į praeitį, tad nesunku pastebėti, kad slavų filologijos tradicija Italijoje yra gerokai senesnė, kad nuosekliai plėtojama, ji subrandino daug žinomų, nebe vienai kartai atstovaujančių italų slavistų, kurių tyrimai plačiai aprėpia „slavų pasaulio“ problematiką. Italijos mokslo sistemoje slavistika šiandien gyvuoja kaip autonomiška tyrimų sritis, kaip bendroji disciplina, tipologiškai nagrinėjanti slavų kalbas ir literatūras bei slavų tautų kultūros reiškinius. Turėdama prieš akis visas slavų tautas, tarp kurių pasigestum nebent tik sorbų (lužicų), ši mokslo sritis Italijoje yra išsišakojusi į daug specialiųjų savo atšakų, natūraliai išaugančių iš atskirų slavų kalbų ir tų kalbų istorijos, slavų kalbomis kuriamos literatūros bei konkrečių slavų tautų ir Italijos kultūrinių ryšių tyrimo. Tokią slavistikos padėtį atspindi ir rinkinio sandara: pradiniuose jo straipsniuose aptariamos bendrosios Italijos slavistikos kryptys, o likę skiriami specialiesiems slavistikos tyrimams apžvelgti. Pavyzdžiui, rusų literatūros raidos (nuo viduramžių iki pat šių dienų) tyrimams apibūdinti prireikė net keturių atskirų straipsnių. Po vieną atskirą straipsnį skirta ukrainistikos (kartu su baltarusistika), polonistikos, čekų ir slovakų literatūros tyrimų, taip pat slovėnistikos, serbų-chorvatų filologijos, bulgaristikos ir makedonistikos apžvalgoms. Na, ir kadangi baltistikos tyrimai beveik visur, išskyrus Lietuvą ir Latviją, paprastai šliejami prie slavistikos, čia taip pat randame

---

* Ne tik šiai studijai, bet ir apskritai „Hydronymia Europaea“ serijai labai praverstų vardų rodyklė.